

Çekingenlik Davranışının Tespiti ve Giderilmesine İlişkin Şema Yaklaşımı İle Büyük Ebeveyn – Ebeveyn ve Çocuk İlişkisi¹

Schema Approach to Determination and Remedy of Behavior of Shyness and Grand Parent - Parent and Child Relationship

Cenk Adıgüzel¹, S. Seda Bapoğlu Dümenci^{2*}, Mertcan Topal³

¹Uzman, Klinik Terapi Psikolojik Danışmanlık Eğitim Hizmetleri, cenkadiguzel@hotmail.com, orcid.org/0000-0003-3234-0582

²Dr., MTA Genel Müdürlüğü, seda.dumenci@mta.gov.tr, orcid.org/0000-0003-2878-1120 *Sorumlu Yazar

³Uzman, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, mertcan.topal@ibb.gov.tr, orcid.org/0000-0003-3525-9090

Geliş tarihi/Received :07.04.2020

Kabul tarihi/Accepted:27.05.2020

Yayın tarihi/Published:15.06.2020

ÖZET

Ebeveynlerin ebeveynleri ile olan ilişkisinin çocukta görülen çekingen davranış sorununa olan etkisini belirlemek amacıyla yapılan çalışmada iç içe geçmiş tek durum desenli örnek olay çalışmasından faydalanılmıştır. Veriler çekingen davranış sorunu gösteren çocuktan, çocuğun ebeveyninden çocuğa bakım hizmeti veren ebeveynin ebeveyninden (büyük ebeveyn) toplanmıştır. Çocuktan gelişim öyküsü, doğal gözlem, resim analizi ve oyun terapisi tekniklerinden veriler elde edilmiştir. Ebeveyne ait veriler; Young Şema Ölçeği, Young Ebeveynlik Ölçeği ve bireysel görüşmeden elde edilirken, büyük ebeveyninden ise Young Şema Ölçeği ve bireysel görüşme yoluyla değerlendirmeden veriler toplanmıştır. Çocuğa ilişkin bulgularda; sınıf içerisinde arkadaşları ile olan iletişim başlatma, sürdürme becerilerinde söz alma, fikrini beyan etme, isteğini ortaya koyma, reddetme, tutum ve davranışlarında zorlanmalar olduğu tespit edilmiştir. Anneye ilişkin bulgularda; çocuğuyla vakit geçirme konusunda isteksiz olma, kendi ihtiyaçlarını çocuğun ihtiyaçlarına göre çoğunlukla öncülleme eğiliminde olduğu saptanmıştır. Büyük ebeveyne ilişkin bulgularda ise; baskıcı, otoriter ve kuralcı tutumlarından dolayı bakım verdiği torununa annesinden daha öncelikli olarak bakmakla yükümlü hissettiği tespit edilmiştir. Çalışmanın sonucunda çocuklarda görülen davranış sorunlarının ebeveyn tutumları ve ebeveyninin de kendi ebeveyni ile olan ilişkisini algılama biçimiyle ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çekingen davranış sorunu, ebeveyn çocuk ilişkisi, şema yaklaşımı.

ABSTRACT

In the study conducted to determine the effect of the relationship of parents with their parents on the timid behavior problem observed in the child, a case study with a single case pattern was used. The data were collected from the child showing shy behavior, from the parent of the child to the parent of the parent (grand parent) who provides care to the child. Data from developmental history, natural observation, picture analysis and play therapy techniques were obtained from the child. Parental data; While the Young Schema Scale was obtained from the Young Parenting Scale and the individual interview, data was collected from the grandparents from the assessment through the Young Schema Scale and the individual interview. In the findings related to the child; It has been determined that there are difficulties in starting, communicating with their friends in the classroom, taking a word in their skills, expressing their opinions, expressing their desires, refusing, attitudes and behaviors. In the findings regarding the mother; It has been determined that they are reluctant to spend time with their children and often pioneer their needs according to the needs of the child. In the findings related to the grand parent; Because of his

¹ Bu çalışma 22-24 Ekim 2018 tarihleri arasında düzenlenen Uluslararası IV. Çocuk Gelişimi Kongresi'nde "Şema Yaklaşımı Temelli Olarak Çocuklarda Görülen Çekingen Davranış Sorunlarının Nedeni Olarak Büyük Ebeveyn - Ebeveyn ve Çocuk İlişkisi: Vaka Çalışması" isimli sözlü bildirinin genişletilmiş halidir.

oppressive, authoritarian and prescriptive attitudes, he was found to feel obligated to take care of his grandchildren more than his mother. As a result of the study, it was concluded that behavioral problems in children are related to parental attitudes and the way their parents perceive their relationship with their parents.

Keywords: Behavioral problems, parent-child relationship, schema therapy.

GİRİŞ

Bireylerin psikolojik olarak sağlıklı ve uyumlu yetişebilmeleri için çocuklukta bazı evrensel temel duygusal gereksinimlerin karşılanması gerekmektedir. Bu gereksinimler: diğerlerine güvenli bağlanma, otonomi, yetkinlik ve kimlik algısı, duyguların ve ihtiyaçların ifade edilmesi ile kendiliğinden olma ve oyundur (Young, Klosko ve Weishaar, 2003). Young'a göre (1994) şema, bireyin yaşadığı çevre ile ilgili farkındalığı ve sosyal çevresi ile ilişkilerini ilgilendiren alanlardır. Şemaların temellerinde soğuk, olumsuz anne baba tutumlarına ilişkin özellikle soğuk reddedici veya aşırı kontrolcü ebeveyn tutumlarına ilişkin görüşler yer almaktadır (Murriss, 2006). Erken dönem uyumsuz şemalar incelendiğinde temel ihtiyaçlara etki ettikleri görülmüştür. Bu ihtiyaçlar güvenli bağlanma, kimlik algısı, ifade özgürlüğü ve özdenetimdir (Rafaeli, Bernstein ve Young, 2016).

Erken dönem uyum bozucu şemalar ve algılanan ebeveynlik biçimlerinin, çocuk yetiştirme tutumları üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu bilinmektedir (Yıldırım, 2013). Ebeveyn tutumlarının çocukların sosyal duygusal gelişimlerine doğrudan etki ettiği ve tutumları doğrultusunda olumlu ve olumsuz etkileri olduğu bilinmektedir (Sailor, 2004; Dirim, 2003; Çağdaş ve Seçer, 2002). Bu olumsuz davranışlardan biri olan çekingen davranış okul öncesi çocuklarda sık görülen davranış sorunlarından biridir. Çekingen çocukların özellikleri incelendiğinde sosyal ortamlardan geri çekilme, yakın bir çevre kurma ve bu çevrenin sınırlı kişilerden oluşması, kendini ifade etmeyi istememe, iletişim gerektiren durumlardan kaçınma en belirgin olanlarından (Avşar 2012). Çekingen bireyler aynı zamanda reddedilme eşiğine de sahip oldukları için sosyal çevresi tarafından istenmeme durumları sonucunda öfke, utanç ve korku duyguları harekete geçip iç dünyalarına yönelebilirler (Eryılmaz, 2015). Özgüvenleri de düşük olduğu için başkaları tarafından kolaylıkla yönlendirilebilir ve kendileri hakkında karar alabilirler (Özkan ve Özen 2008). Aile içerisinde sevginin gösterilmediği ve sık uygulanan cezalar nedeniyle çocuklarda çekingen, pasif kişilik yapısı, güvensizlik ve isteksizlik gibi olumsuz davranışlar görülebilmektedir (Aslan, 1992; Çağdaş, 2003). Young (1994) tarafından geliştirilen, Young Ebeveynlik Ölçeği (YEBÖ) erken dönem uyumsuz şemaların temelini oluşturan çeşitli ebeveynlik biçimlerini değerlendirmektedir. Kendi ebeveynlerinden etkilenerek sahip oldukları benlik durumlarının gelecekte çocuklarına olan davranışlarını da etkilemektedir (Ayyıldız, 2005). Anne baba ile kurulan ilişkiler, çocukların sahip olduğu tüm deneyimleri ile kendi ilişkilerine yansımakta kalmayıp aynı zamanda ileride kendi çocuklarıyla kurduğu ilişkileri de etkilemektedir (Yıldırım, 2013; Sheffield, Waller, Emanuelli ve Murray, 2006).

Şemaların kökenine bakıldığında yaşamın erken dönemlerinde bireyin çevresiyle ve ebeveynleriyle olan ilişkilerinde travmatize edici yaşantıların varlığı ilişkilidir. Ayrıca çocuğun karşılanması gereken temel ihtiyaçlarının yeterince karşılanmaması erken dönem uyumsuz şemaların gelişmesine neden olmakta ve gelişen bu şemalar da yaşam boyunca tekrarlanarak yıkıcı duygusal örüntüler olarak devam edebilmektedir (Young, Klosko ve Weishaar, 2003). Bu noktadan yola çıkarak çekingen davranış özelliği gösteren bir çocuğun ebeveyni ile olan ilişkisinin yanı sıra ona bakım veren ebeveyninin ebeveyni ile kurduğu ilişkiden etkilenmiş olduğu düşünülmektedir. Sonuç olarak çocuklarda görülen çekingen davranış nedenleri incelendiğinde tüm etkenleri ile çocuğu incelemenin yanı sıra çocuğa bakım veren kişi olarak büyük ebeveyni ve büyük ebeveyninin kendi ebeveyni ile olan ilişkinin çocuktaki çıktısı incelenebilir.

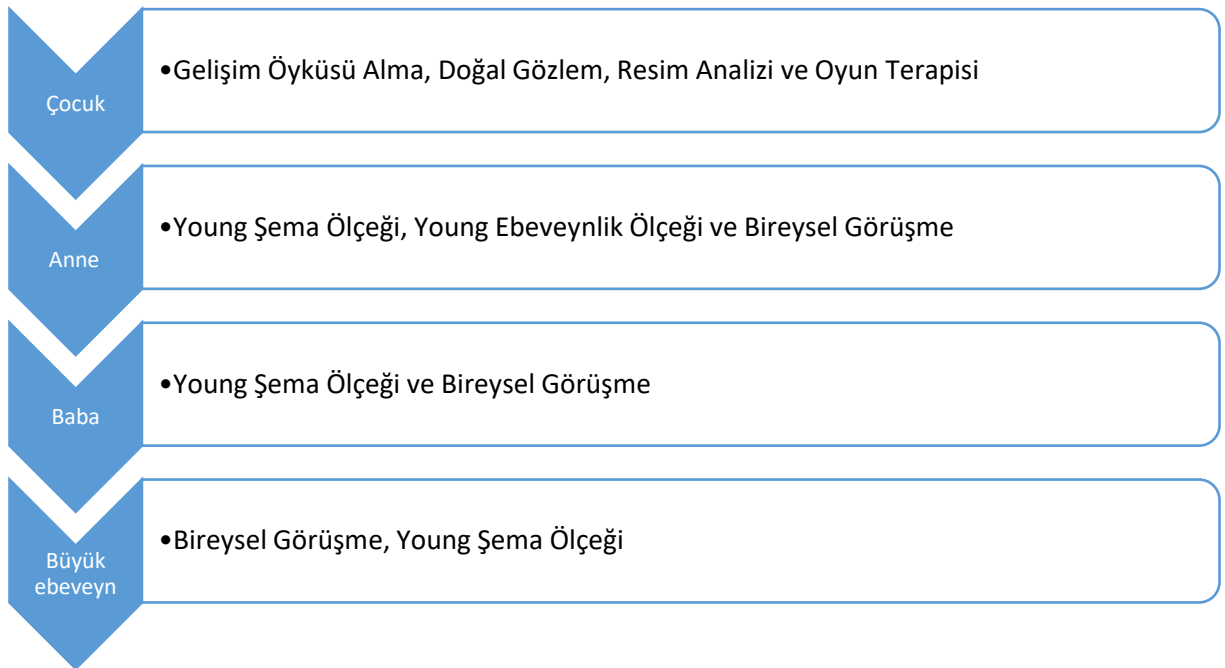
YÖNTEM

Uygulama örneklerini denemek, gerçek hayatla ilişkisini ortaya koymak ve neden nasıl sorularına cevap ararken var olan durum hakkında derinlemesine bilgi alabilmek amacıyla örnek olay çalışmasından faydalanılmıştır (Yin, 2003). Birden fazla kanıt ve veri ile mevcut durum hakkında görgül bir araştırma yöntemi olan olay çalışmasında, iç içe geçmiş tek durum deseni kullanılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2005). Kamu kurum kreşinde eğitim almakta olan çekingenlik davranışı ile öğretmenlerinin yönlendirilmesi sonucunda ailesi ile psikoloğa başvuran aile ve çocuk, durum çalışmasındaki durumu nitelemektedir. İç içe geçmiş tek durum deseninde, çoğu kez tek bir durum içinde yer alan birden fazla tabaka ve birimler yer almaktadır. Veriler çekingen davranış sorunu gösteren çocuktan, çocuğun ebeveyninden ve ebeveynin de aynı zamanda çocuğa bakım veren annesinden toplanmıştır.

Çalışmanın katılımcılarının tanıtıcı bilgileri şu şekildedir;

- Çekingenlik davranışı gösteren çocuk 53 aylıktır,
- Çekingenlik davranışı gösteren çocuğun ebeveynlerinden anne; 34 yaşında eğitim durumu lisans ve çalışmakta,
- Baba ise 35 yaşında olup eğitim durumu lisans ve çalışmakta,
- Çekingenlik davranışı gösteren çocuğa bakım veren büyük ebeveyn 60 yaşında olup emeklidir.

Bu çalışmada okul öncesi eğitim alan ve çekingenlik davranışı gösteren çocuğun, çekingenlik davranışının nedeninin incelenmesi amacıyla çeşitli veri toplama araçlarından faydalanılmıştır. Veriler çekingen davranış sorunu gösteren çocuktan, ebeveyninden ve kreş dışı vakitlerinde çoğunlukla birlikte olduğu büyük ebeveyninden toplanmıştır. Verilerin toplanmasında çekingenlik davranışı gösteren çocuktan doğal gözlem, gelişim öyküsü alma, doğrudan gözlem, resim analizi ve oyun terapisi teknikleri kullanılırken, ebeveynlere Young Şema Ölçeği, Young Ebeveynlik Ölçeği ve görüşme, büyük ebeveyn ise görüşme yoluyla değerlendirmeden veriler elde edilmiştir (Şekil 1). Gözlemlerde ve raporlamada çocuğun ismi verilmemiş çocuk "D", klinik psikolog ise "T" olarak kodlanmıştır.

Şekil 1. Çalışmada kullanılan ölçme araçları

Gelişim Öyküsü Alma: Doğum öncesi dönemden başlamak üzere bakım veren kişi olan büyük ebeveyninden ve ebeveyninden D ile ilgili büyümesi ve gelişmesi hakkında araştırmacılar tarafından hazırlanan sorular sorulmuş ve içerik analizi yapılarak değerlendirilmiştir.

Doğal Gözlem: Çekingen davranış gösteren D'nin davranışlarının izlemesi ve bu davranışların özellikleri ile ilgili notlar tutulması amacıyla haftada üç gün olmak üzere 12 hafta boyunca gözlemlenmiştir. Gözlemlenen durumlar sınıf öğretmeni ile tartışılarak, okul öncesi gözlem formuna doldurulmuş ve araştırmacılar tarafından içerik analizi yapılarak değerlendirilmiştir.

Resim Analizi: D'nin aile içi ilişkileri hakkında bilgi alabilmek için çiz ve anlat tekniğinden faydalanılmıştır. Çiz ve anlat tekniği ile D'nin aile bireyleri ile sahip olduğu ilişkiyi yorumlamak amaçlanmıştır. Bu doğrultuda D'den bana ailenin de içinde olduğu bir resim çizer misin yönergesi sorulmuştur.

Oyun Terapisi: D ile gerçekleştirilen oyun terapileri seanslarında D'nin, aile bütününe ve aile üyelerinin ilişkilerine yönelik algıları ve arzularının gözlemlenmesi, duygularını ifade edebilmesi, var olan sorunları çözebilmesi ve kendi kararlarını verebilmesi hedeflemiştir.

Bireysel Görüşme: D'nin ebeveyninden ve büyük ebeveyninden aile tutumları, kendi çocuklukları, çocuk yetiştirme tutumları ile ilgili vb. soruları içeren bireysel görüşme tekniği kullanılarak D'nin çekingen davranışlarının nedenlerini araştırmaya yönelik sorular sorulmuştur.

Young Ebeveynlik Ölçeği (YEBÖ): Young (1994) tarafından geliştirilen ölçek, 72 maddeden oluşmakta ve anne-babanın erken dönem uyumsuz şemaların temelini oluşturduğu düşünülen çeşitli davranışlarını içermektedir. Soygüt, Çakır ve Karaosmanoğlu (2008) tarafından yapılan geçerlik ve güvenilirlik çalışmasında, ölçeğin kabul edilebilir düzeylerde geçerli ve güvenilir olduğu belirtilmektedir. Ölçeğin Türkçe versiyonunda hem anne (YEBÖ-A) hem de baba (YEBÖ-B) formları için 10 faktörlü ortak bir yapıya ulaşılmıştır. Bu faktörler (anne formu için): Kuralcı/Kalıplayıcı ($\alpha = .86$), Küçümseyici/Kusur Bulucu ($\alpha = .84$), Duygusal Bakımdan Yoksun Bırakıcı ($\alpha = .85$), Sömürücü/İstismar Edici ($\alpha = .73$), Aşırı Koruyucu/Evhamlı ($\alpha = .68$), Koşullu/Başarı Odaklı ($\alpha = .73$), Aşırı İzin Verici/Sınırsız ($\alpha = .62$), Kötümser/ Endişeli ($\alpha = .61$), Cezalandırıcı ($\alpha = .60$) ve Değişime Kapalı Duygularını Bastıran ($\alpha = .53$) Ebeveynliktir. Test-tekrar test güvenirliliğinin ise faktörler için $\alpha = .38-.85$ arasında değiştiği belirtilmiştir. Ortaya çıkan faktörler varyansın % 47.69'unu açıklamaktadır (Soygüt, Çakır ve Karaosmanoğlu, 2008).

Young Şema Ölçeği (YSÖ) (Kısa Form): Jeffrey Young tarafından geliştirilen Soygüt, Karaosmanoğlu ve Çakır (2009) tarafından geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapılan ölçeğin kısa formunda, Kopukluk ve Reddedilmişlik, Zedelenmiş Otonomi ve Kendini Ortaya Koyma, Zedelenmiş Sınırlar, Diğeri Yönelimsizlik, Aşırı Tetikte Olma ve Bastırılmışlık şema alanlarını kapsayan 18 boyut yer almaktadır. Ölçeğin iç tutarlılık katsayısının şema alanları için $\alpha=0,63-0,80$, şema boyutları için $\alpha=0,53-0,81$ arasında değiştiği tespit edilmiştir. Ölçeğin test tekrar test güvenirliliği şema alanları için $r=0,66-0,83$ ($p<0,01$), şema boyutları için ise $r=0,66-0,82$ ($p<0,01$), arasında değişmektedir. Alt ölçekler sırasıyla, Terk Edilme/ İstikrarsızlık, Güvensizlik/Suistimal Edilme, Duyguları Bastırma, Kusurluluk/Utanma, Sosyal İzolasyon/ Yabancılaşma, Bağımlılık/Yetersizlik, Hastalıklar ve Tehditler Karşısında Dayanıksızlık, İç İç Geçme/ Gelişmemiş Benlik, Başarısızlık, Hak Görme/Büyüklük, Yetersiz Özdenetim, Boyun Eğicilik, Kendini Feda, Onay Arayıcılık, Karamsarlık, Duygusal Yoksunluk, Yüksek Standartlar/Aşırı Eleştiricilik ve Cezalandırıcılık olarak adlandırılmaktadır. 90 maddeden oluşan ölçekte katılımcılar, her bir maddeyi 6'lı Likert üzerinde (1=Benim için tamamıyla yanlış, 6= Beni mükemmel şekilde tanımlıyor) derecelendirmektedir. Ölçeğin özgün formunda her alt ölçek 5 maddeden oluşmakta, buna göre alt ölçeklerden alınan puanlar 5 ile 30 arasında değişebilmektedir.

Ebeveynlerinin çocuğa ilişkin şüpheleri üzerine gelen çocukla araştırmacılarından biri olan klinik psikolog tarafından yapılan değerlendirme seansı sonrasında psikoloğun ebeveynlerle aynı

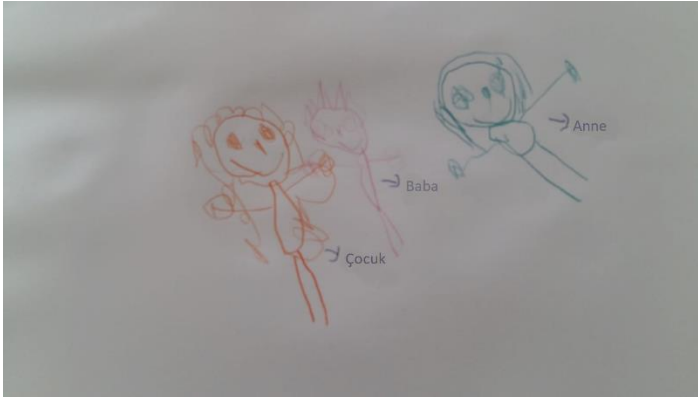
kanaate varması sonucunda çocuğa ilişkin daha detaylı bilgi toplayabilmek için çocuğun eğitim gördüğü okul öncesi eğitim kurumunda diğer araştırmacılarla birlikte gözlem yapılmıştır. Gözlem formu, gelişim öyküsü alma okul öncesi eğitim kurumunda başlamış olup, D ile oyun terapisi ve resim analizini barındıran değerlendirme seanslarına devam edilmiş ve eş zamanlı olarak bakım veren büyük ebeveyn ve ebeveynlerle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Ebeveynlere ise Young Şema Ölçeği ve Young Ebeveynlik Ölçeği uygulanmıştır. Gözlem, görüşme ve ölçek sonuçları analiz edilerek bulgularda yer verilmiştir.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Bulgular; çocuğa ilişkin bulgular, ebeveyne ilişkin bulgular ve ebeveynin ebeveynine ilişkin bulgular olmak üzere 3 tema halinde incelenmiştir.

Çocuğa ilişkin bulgularda çocuğun gelişim öyküsünü alma ve gözlem formu incelendiğinde; sınıf içerisinde arkadaşları ile olan iletişim başlatma, sürdürme becerilerinde söz alma, fikrini beyan etme, isteğini ortaya koyma, reddetme ve tutum ve davranışlarında zorlanmalar olduğu tespit edilmiştir. Sınıf içerisinde arkadaşları ile olan iletişim başlatma, sürdürme becerilerinde isteksizlik, söz alma, fikrini beyan etme, isteğini ortaya koyma, reddetme gibi tutum ve davranışlarında zorlanmalar olduğu gözlemlenmiştir.

Resim analizi çalışmaları sonucunda, annesi ile olan ilişkisinin çoğunlukla çatışmalı olduğu ve annesine ilişkin kaçınan tutumlar sergilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Şekil 2. Çocuğa ait bana bir aile çiz resmi

Oyun terapisinde, D ile araştırmacı olan klinik psikolog 12 çocuk merkezli oyun terapisi seansı gerçekleştirmiştir. D ilk üç seansta oyun odasında bir süre (yaklaşık 8-10 dakika) hareketsiz beklemiş, sonra oyuncakları inceleme davranışları göstermiştir. D'nin dördüncü seansla beraber oyun odasında önceki seanslara nazaran daha rahat olduğu ve ağırlıklı olarak evcilik oyunları oynayabileceği oyuncaklara yöneldiği gözlemlenmiştir. İlk ev oyununda (6. Seans) baba ve çocuk figürü seçmiş kendisi baba rolünü üstlenmiş ve bir süre sonra isterse terapistin de oyuna katılabileceğini ifade etmiştir. Oyunlarda anneye yer vermediği, anne rolü ihtiyaç olduğunda bunu başka bir figür kullanarak giderdiği ve anne rolünün genellikle hasta ve yatan ya da başka bir işle uğraşan (yemek yapan) kişi olarak görevlendirdiği gözlemlenmiştir. D'nin genel olarak tek kişilik oyunlar kurguladığı, oyunlarında anneye yer vermediği ya da pasif ve az ilişkili roller verdiği, aile oyunlarında anneye ya da baba rollerini üstlendiği o rollerle de anne ile reddedici tutumlar sergilediği gözlemlenmiştir.

Terapist: Aile figürleri setini göstererek, acaba bunlardan hangisi bu oyunu oynamayı daha çok ister bir düşünüyem?

D: Yaşlı kadın figürünü işaret ederek "bu gelsin"

T: Anneanne ya da babaanne oyuna katılsın istedin sanırım.

D: Anneanne

T: Anneannenin oyuna katılmasını istiyorsun

D: Evet

T: Tamam hangi rolle oyuna katılabilir, kim olabilir?

D: Anne olsun."

Oyun terapisi sonucunda annesi ile olan ilişkisinin çoğunlukla çatışmalı olduğu ve annesine ilişkin kaçınan tutumlar sergilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Ebeveyne ilişkin bulgularda; annenin baskın erken dönem uyum bozucu şemalarının; duygusal yoksunluk (YSÖ puanı 5,1), sosyal izolasyon (YSÖ puanı 4,3), onay arayıcılık (YSÖ puanı 5,2) ve cezalandırmacılık (YSÖ puanı 4,7) babanın baskın erken dönem uyum bozucu şemalarının ise; kendini feda (YSÖ puanı 3,2) ve yüksek standartlar (YSÖ puanı 3,3) olduğu görülmüştür.

Anne yapılan görüşmelerde, "Oyun oynama isteğim oldukça düşük ve çok çabuk sıkılıyorum, oyun oynamak zorunda olduğum fikri beni öfkeliyor, D ile oyun oynamaktansa dinlenmeyi, TV izlemeyi tercih ettiğim çok olur" gibi D ile yeterince vakit geçiremedikleri, "Banyosunu annem yaptırsın, tırnaklarını o kessin isterim genellikle" gibi D'nin öz bakım ihtiyaçlarını karşılama konusunda sorumluluk almamayı tercih ettiğini ve kendi ihtiyaçlarını çocuğun ihtiyaçlarına göre çoğunlukla tercih ettiğini ifade etmiştir.

Babaya ilişkin bulgularda baba ile yapılan görüşme sonucunda, çocukla vakit geçirmeye istekli olma, çocuğun psikolojik ihtiyaçlarını karşılama konusunda çaba gösterdiği ve benzer tutumları eşinin de göstermesi konusunda motive edici yaklaşım gösterdiği gözlemlenmiştir. Bununla beraber babanın iş yoğunluğu D' ile geçirilen zamanın daralmasına ve babanın görüşüne göre yetersiz olmasına sebep olmaktadır. Babanın, anneye ilişkin "Eşim D ile oynarken çok çabuk sıkılır ve D bunu fark eder, genellikle bana ya da kayınvalideme sorumlulukları bırakır, oyun oynarken çoğunlukla TV açıktır ya da telefonuyla ilgilenir" gibi çocuğuyla yeterince vakit geçirmediği ve beraber geçirilen zamanın niteliğinin zayıf olduğuna ilişkin algıya sahip olduğu tespit edilmiştir.

Büyük ebeveyne ilişkin bulgularda; D'nin bakım verenlerinden olan büyük ebeveynin erken dönem şemaları; yüksek standartlar (YSÖ puanı 5,6), hak görmecilik (YSÖ puanı 5,4) ve onay arayıcılık (YSÖ puanı 3,7) olarak saptanmıştır. Anneye uygulanan Young Ebeveynlik Ölçeği'ni büyük ebeveynin, koşullu, başarı odaklı ve küçümseyici ve kusur bulucu ebeveynlik tutumlarına sahip olduğuna işaret etmektedir. Büyük ebeveynin Young Ebeveynlik Ölçeği (YEBÖ) ait koşullu başarı odaklı (YEBÖ puanı 5,3), küçümseyici ve kusur bulucu (YEBÖ puanı 5,6) olduğu bulunmuştur. Büyük ebeveyn ile yapılan bireysel görüşmede "kızım ne yazık ki torunumla yeterince ilgilenemiyor, annelik sorumluluğu ona ağır geliyor ve ben o eksikliği tamamlamaya çalışıyorum" gibi kızının ebeveynlik becerisini eleştiren ifadeler kullandığı görülmüştür. "Çocuk hayata evde hazırlanır, elimden geldiğinde ona bu kuralları vermeye çalışıyorum, benimler beraberken çok mutlu" ifadesini kullanmıştır. Bu ifadelerden de yapılan görüşme sonucunda torunuyla iyi bir kuralcı ve koruyucu bakım veren tutumu sergilediği gözlemlenmiştir.

Çocukluk döneminden itibaren deneyimlenen yaşantı örüntülerinde (şemaları) anne baba (ebeveyn) ile kurulan ilişkilere önemli yer tutmaktadır. Kapçı ve Hamamcı (2010)'nın da belirttiği üzere kendi aile tutumlarından etkilenen bireylerin çocuklarıyla olan ilişkisini geçmişten gelen ana baba benlikleri etkilemektedir. Young, Klosko ve Weishaar'a (2003) göre çocuğun ailesine ilişkin temsilleri, çocuğun tüm dünyaya ilişkin temsilleri olarak varlığını sürdürdüğünden; yaşamın erken dönemlerinde ebeveynlerle yaşanan etkileşimler büyük önem taşımaktadır. Şema kökenleri uyumsuz olarak aktivite olduklarında ebeveynlerinin de

çocuklukta yaşanan anıların, olayların benzerleri yaşanabilmektedir (Young, 1994). Genel değerlendirmede, bu araştırma bulguları, algılanan ebeveynlik biçimlerinin kişilerarası şemaları yordama gücü olduğuna işaret etmektedir. Benzer bir çalışmada da sahip olunan ebeveynlik biçimlerinin psikolojik belirtiler ile ilişkili olduğu (Çakır 2007; Sheffield, Waller, Emanuelli ve Murray, 2006) ve erken dönemde oluşan uyumsuz şemalar ile algılanan ebeveynlik tarzları arasında da ilişki olduğu bilinmektedir (Çakır, 2007; Çolakoğlu, 2012). Erken çocukluk döneminde var olan şemalar, bireyde büyüdükçe düşünce, davranış ve ilişki kurma biçimlerini de olumsuz yönde etkileyebilmektedir (Soygüt ve Çakır, 2009; Young ve Klosko, 2013). Erken dönem uyumsuz şema alanlarına sahip ebeveynlerin zedelenmiş otonomi ve kopukluk şema alanlarının psikolojik belirti düzeyini anlamlı ve pozitif yönde etkilediği sonucuna ulaşmıştır (Akhun, 2012). Şemaların ihtiyaç duyduğu sevilme, ait olma, kabul görme gibi gereksinimlerin karşılanmaması ve zarar verici biçiminde engellenmesi durumunda uyum bozucu şemalar gelişmekte ve çoğu zaman ebeveynlerle geçmişte yaşanan durumların benzerleri yaşanabilmektedir (Caner, 2009). Bundan dolayı şemaların temelinde var olan sorunların gelecekte bireyin kişiliği ile tutarlı olabileceği ve sürekli tekrar eden bir döngüden dolayı şemaları olan ebeveynlerin de çocuk yetiştirirken benzer davranışları sergiledikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Annenin, etkilendiği koşullu ve küçümseyici, kusur bulucu ebeveyn tutumlarının; duygusal yoksunluk, sosyal izolasyon, onay arayıcılık ve cezalandırmacılık şemaları geliştirmesinde ve çocuğuyla kurduğu ilişkide duygusal yönden yoksun bırakıcı ve cezalandırmacı ebeveyn tutumları sergilemesinde etkili olduğu düşünülmektedir. Bununla beraber D'nin etkileşim ağı incelendiğinde aynı çevreyi paylaştığı büyük ebeveynin yüksek standartlar, hak görmecilik ve onay arayıcılık şemalarından etkilenmesi ve babasıyla yeterince vakit geçirememesinin yansıması olarak çekingen davranış örüntüleri sergilemesinde etkili olduğu düşünülmektedir. Duygusal olarak yoksun bırakma ebeveyn tutumu, başkalarıyla bağlantı oluşturma ihtiyacı ve becerisini olumsuz etkileyen; küçümseyici, kusur bulucu ebeveyn tutumu ise kendini ifade etme ve özgüven geliştirmeyi engelleyen; cezalandırmacı ve koşullu ebeveyn ebeveyn tutumları ise spontanlık ve kendine yönelimlilik ihtiyaçlarını olumsuz etkileyecek yapıya sahip ebeveyn tutumlarıdır (Young ve Klosko, 2013). Ebeveyn tutumlarında otoriter olanların çocuklarında da endişe, düşük benlik saygısı ve bağlanma davranışlarında da kaçınmacı yaklaşıma sahip olduğunu bulmuşlardır (Kaya, 2010; Neal ve Frick-Horbury, 2001).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çocuklarda görülen davranış sorunlarının ebeveyn tutumları ve ebeveyninin de kendi ebeveyni ile olan ilişkisini algılama biçimiyle ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Spekülatif bir yorum olarak, çocukluk döneminde maruz kalınan işlevsel olmayan bir ebeveynlik biçimin, yetişkinlik döneminde psikolojik bir soruna yol açabilmesi sürecinde, öncelikli olarak şema düzeyinde de işlevsel olmayan bir örüntünün oluşması önemli görünmektedir. Çocuklarda görülen davranış sorunlarının ebeveyn tutumları ve ebeveyninin de kendi ebeveyni ile olan ilişkisini algılama biçimiyle ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmış. Müdahalede ise ebeveynlerin ebeveynleri ile ilişkilerinin ele alınması çocuklarda görülen davranış sorunlarının sağaltımında göz önünde bulundurulması önerilir. Çocuklarda görülen kaygı problemi gibi benzer davranış sorunlarının şema modeli çerçevesinde incelenmesi ve ebeveyni ile olan ilişkisi incelenebilir. Ebeveynlerin sahip olduğu farklı şemaların çocuklarda olan etkilerinin belirlenmesine yönelik çalışmalar alana katkı sağlayabilir. Erken dönem uyumsuz şemaların varlığı çocuk yetiştirmede, çocuk ebeveyn arasındaki ilişkide ve kendi ebeveyni ile arasındaki ilişkiyi etkileyebileceğinden ailelerin bilinçli farkındalık düzeyleri artırılabilir.

KAYNAKÇA

- Akhun, M. (2012). *Üniversite öğrencilerinde, algılanan ebeveynlik biçimleri, erken dönem uyumsuz şemaları, benlik kurguları, ayrılma-bireyleşme ve duygu düzenleme güçlüğünün psikolojik belirtilerle ilişkisi*, Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Aslan, E. (1992). Benlik kavramı ve bireyin yaşamındaki etkileri, *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 4, 7-14.
- Avşar, N.Ö. (2012). Çekingenlik. *Eğitimde Yansımalar Dergisi*, 32, 5-6.
- Ayyıldız, T. (2005). *Zonguldak il merkezinde 0-6 yaş çocuğu olan annelerin çocuk yetiştirme tutumları*. Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi, Sağlık Bilimler Enstitüsü, Zonguldak.
- Caner, M. (2009). *Evli bireylerde kendi ebeveynlerini algılama biçimleri, erken dönem uyum bozucu şemalar ve eşe yönelik değerlendirmeler arasındaki ilişkiler: Şema Terapi modeli çerçevesinde bir inceleme*. Yüksek lisans tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Çağdaş, A. & Seçer, Z. (2002). *Çocuk ve ergende sosyal ve ahlak gelişimi*, Ankara:Nobel.
- Çağdaş, A. (2003). *Anne-baba-çocuk iletişimi*, Konya: Eğitim.
- Çakır, Z. (2007). *Antisosyal kişilik bozukluğunda erken dönem uyumsuz şemalar, algılanan ebeveynlik stilleri ve şema sürdürücü başa çıkma davranışları arasındaki ilişkiler: Şema terapi modeli çerçevesinde bir inceleme*, Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çolakoğu, E.T. (2012). *Genç yetişkinlerde kendilik algısı, erken dönem uyum bozucu şemalar, algılanan ebeveynlik stilleri ve kişilerarası ilişkiler*. Yüksek lisans tezi, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Dirim, A. (2003). *Çocuk ruh sağlığı*. İstanbul: Esin Yayınevi.
- Eryılmaz, A.(2015). *Psikolojik sorunlara müdahale ve kendi kendine yardım kitabı*. Ankara: Pegem.
- Kapçı, E. & Hamamcı, Z. (2010). Aile işlevi ile psikolojik belirtiler arasındaki ilişki: erken dönem uyum bozucu şemaların aracı rolü, *Klinik Psikiyatri*, 13, 127-136.
- Kaya, A.(2010).*İlköğretim öğrencilerinden anne-babalarının çocuk yetiştirme tutumlarının kişilik özelliklerine göre değişkenlerinin incelenmesi*. Yüksek lisans tezi. Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Murris, P. (2006). Maladaptive schemas in non-clinical adolescents: relation to perceived parental rearing parental rearing behaviours, big five personality factors and psychological symptoms. *Clin Psychol Psychother*, 13, 405-413.
- Neal, J., & Donna Frick-Horbury.(2001). The effects of parenting styles and childhood attachment patterns on intimate relationships. *Journal of Instructional Psychology*, 28, 3, 178.
- Özkan, İ. A.,& Özen, A. (2008). Öğrenci hemşirelerde boyun eğici davranışlar ve benlik saygısı arasındaki ilişki. *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni*, 7 (1), 53-58.
- Rafaeli, E., Bernstein, D. P. ve Young, J. E. (2012). *Şema Terapi ayırıcı özellikler*. (M. Şaşıoğlu, Çev.). İstanbul: Psikonet.
- Sailor, D. (2004).*Supporting children in their home, school and community*. Boston: Pearson.
- Sheffield, A., Waller, G., Emanuelli, F., & Murray, J. (2006) Is comorbidity in the eating disorders related to perceptions of parenting? Criterion validity of the revised Young Parenting Inventory. *Eat Behav*, 7: 37-45.

- Soygüt, G., Çakır, Z., & Karaosmanoğlu, A. (2008). Ebeveynlik biçimlerinin değerlendirilmesi: Young Ebeveynlik Ölçeği'nin psikometrik özelliklerine ilişkin bir inceleme. *Türk Psikoloji Yazıları*, 11(22), 17-30.
- Soygüt, G., & Çakır, Z. (2009). Ebeveynlik biçimleri ile psikolojik belirtiler arasındaki ilişkilerde kişilerarası şemaların aracı rolü: Şema odaklı bir bakış. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 20, 144-152.
- Yıldırım, T. (2013). *3-6 yaşında olup anaokuluna giden çocukların annelerinde algıladıkları ebeveynlik biçimleri ile çocuk yetiştirme tutumları ve erken dönem uyum bozucu şemaların ilişkileri*. Yüksek lisans tezi. Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.
- Yin, R. K. (2003). *Case Study Research: Design and Methods*. 3rd ed. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Young, J. E. (1994). *Cognitive therapy for personality disorders: A schema-focused approach*. Sarasota: Professional Resource.
- Young J.E., & Klosko J.S. (2013). *Hayatı yeniden keşfedin*. Çev. Ed.:H.A. Karaosmanoğlu, E. Tuncer, 3.basım, İstanbul:Psikonet.
- Young, J.E., Klosko J.S., & Weishaar, E.M. (2003). *Şema terapi* (Çev. TV Soylu), İstanbul:Litera.